

De to bøger fortæller langt hen ad vejen den samme historie. Man kan dårligt tale om uenighed. Formen er bare ganske forskellig. Den ene et breughelsk mylder af situationer, den anden det klare overblik. Et godt stykke hen ad vejen er det således et spørgsmål om læserens temperament og interesse, hvilken man skal foretrække. Måske også forkundskaber og læsevanthed. Olden-Jørgensen har ikke plads til at forklare meget om 1600-tallets samfund, og den valgte disposition, hvor den første krig beskrives som et flashback fra kulminationen under Københavns belejring, kræver mere af læseren end Christensens ligefremme kronologi.

På ét punkt er der dog grund til at foretrække den korte bogs klare perspektiv. Olden-Jørgensen har en selektiv tilgang og en klar holdning til de mange betragtninger og forklaringer, historikerne er kommet med gennem tiderne. På de få sider er der ikke plads til megen diskussion, men der gives en klar og godt sammenhængende fremstilling af, hvorfor det gik, som det gik. Han fokuserer, på linje med den sidste generations forskning, på krigene som krig, det vil sige et forløb, der var endnu mere fuldt af overraskende og usandsynlige træk end historien ellers. Det kunne så let være gået meget anderledes på så mange punkter; og derfor er det de langtrækkende virkninger af det korte, ekstreme forløb, det er mest frugtbart at analysere i et videre perspektiv. Strukturelle egenskaber ved det danske samfund, stat og krigsvæsen indgår i forklaringsmodellen, men ikke som en restløs forklaring. Christensens fyldige fremstilling har efter denne anmelders mening lidt for god plads til alle de mange ideer og forklaringer, som historikere er kommet med gennem tiden. Det ville ikke have passet til fremstillingsformen og læserkredsen at rejse de kritiske diskussioner, som de kunne trænge til. Men rundt omkring stikker mange ting hovedet frem, som godt kunne trænge til en kritisk stillingtagen med henblik på holdbarhed og rækkevidde. Man kan nævne forestillingen om kronens kreditorer som en magtfaktor eller om en europæisk ideologisk strømning i retning af enevælde.

Gunner Lind

| KARIN HYLDAL CHRISTENSEN: *The Making of the New Martyrs of Russia*, Routledge 2018, 234 s., 84 GBP.

Bogens anliggende er erindringen om undertrykkelsen af kristne i Sovjetunionen, således som den udfolder sig inden for Den russisk-ortodokse Kirke. Det fremgår, at dette vil sige Moskvapatriarkatet, mens Den russisk-ortodokse Kirke uden for Rusland, der i sovjettiden var

adskilt fra Moskvapatriarkatet, men fra 2007 samarbejder med dette, kun inddrages i små portioner og i forbindelse med Moskvapatriarkatet. De gammeltroende, der fra 1600-tallet har været adskilt fra Moskvapatriarkatet, inddrages også kun lidt. Hvad en martyr og en helgen er, er et hovedtema i bogen. Det er vigtigt i forhold til bogens direkte tema, og det er vigtigt i forhold til Den Ortodokse Kirkes tankegang i det hele taget, som det fremgår af indledningen.

Dette hovedtema bestemmer bogens opbygning med tre hoveddele: „Canonization“, „Iconization“ og „Veneration“, altså først den proces, hvorigennem det besluttes, at en person skal være helgen i kirken, dernæst den billedlige fremstilling, ikonerne, der er så vigtige i det ortodokse trosliv, og de litterære genrer, der er knyttet til helgenerne, især helgenberetninger, men også hymner og andre. Endelig hvordan man ærer helgenerne i Den Ortodokse Kirke, hvor ritualer har en mere fremtrædende plads end i vestlige kirkesamfund.

De vigtigste kilder til bogens emne er 31 interviews med 29 personer udført fra januar 2011 til februar 2012. Opmærksomheden er samlet om stedet Butovo i udkanten af Moskva, hvor et meget stort antal ofre for Den store Terror i 1937-38 mindes, og hvor der findes to kirker. Den Russisk Ortodokse Kirke har anerkendt 330 ofre som helgener. Interviewpersonerne har i væsentlig grad med dette sted at gøre som historikere, ikonmalere, præster, biskop og efterkommere af ofre. Meget vigtige for bogens emne er kilderne til ofrene, fordi holdningen til dem varierer: Forskellige institutioner og løse grupperinger ser ikke ens på f.eks. forhørsprotokoller: Hvor meget kan man regne med dem? Hvor meget bør man bruge dem? Hvad hvis en underskrift er opnået under tortur? Eller kan en underskrift opnået under ukendte omstændigheder tjene som bevis på, at personen ikke har været udsat for tortur? (s. 68) Hvad angår ofrene, samler Butovo Erindrings Centret også kilder, mundtlige som skriftlige (s. 182).

En anden type institution er Erindringsfonden („Commemoration Fund“), som er en formalisering fra 1997 af et arbejde med at samle mundtlige vidnesbyrd om ofre, som Hegumen (svarer til abbed) Damaskin havde begyndt i sovjettiden. Han personificerer Fonden, og Hyldal Christensen har interviewet ham to gange. Han lægger afstand til Den Russisk Ortodokse Kirke uden for Rusland med den begrundelse, at de mangler kilder og vigtige informationer. Damaskin mener bestemt, at man må regne med underskrifternes autenticitet, ligeledes at forhørsprotokollerne er gode historiske kilder. Andre siger derimod, at arkivmaterialet havde som formål at sætte Kirkens folk i et dårligt lys og berøve dem deres personlige værdighed. Her kommer en uenighed mellem Fonden og Butovo frem. Fra Sovietstyrets fald indtil

2006 var der omfattende adgang til Den russiske Føderations Statsarkiver, derefter begrænset. Disse svingninger har betydning for kanoniseringsprocessen.

Bogens eksempler på hagiografi stammer fra Fonden. Hegumen Damaskin bruger adskillige typer kilder i sine helgenberetninger, og han bringer dem ofte direkte ind i sine tekster i form af citater. Personer med tilknytning til ofrene har været utilfredse med Fondens korte biografier. Der tegnes et billede af, at Fonden skriver de officielle helgenberetninger, mens alternative versioner kommer frem på græsrodsplanet. Når det gælder vejen fra dokumentation til, at en person bliver anerkendt af Kirken som helgen, fremlægger bogen en spændende uenighed om kriterier og antikriterier. Bogen viser dermed forskellige meninger om helgenberetningens mål og midler og giver indtryk af, at menighederne har svært ved at vænne sig til de nye helgener.

Bogen har ingen samlet litteraturliste, men lister efter hvert kapitel. Bogen har et register, og de enkelte nye martyrer står i registret under „Saint“. Putin optræder ikke i registret, skønt han omtales s. 28; under Medvedev er en enkelt indgang. Det Byzantinske Riges 1000-årige tradition må være en vigtig historisk baggrund, men i registret findes kun én indgang, „byzantinsk“; jvf. s. 109, 128, 130, 187. Forskere og forfattere præsenteres kortfattet i det indledende kapitel. Bogen er rigt illustreret, og illustrationerne bruges som dokumentation i forhold til bogens anliggende. Der er ingen billeder af de interviewede, heller ikke af dem, der har taget aktiv del i kanoniseringsprocessen.

Bogen giver vestlige læsere mulighed for på forskningsmæssigt grundlag at stifte bekendtskab med et emne, der ikke er meget kendt i Vesten. Beskrivelsen af forholdet mellem Erindringscentret i Butovo, Erindringsfonden, Synodens Kanoniseringskomité, Biskopkonciliet, St. Tikhon Universitetet og Memorial Selskabet (som i udgangspunktet er verdsligt) er dens centrale bidrag, men de sidste fire kunne man ønske præsenteret mere direkte. Spørgsmålet om de nye martyrs betydning for lægfolket kunne også tages op på en anden måde, det er nemlig i forhold til Den Ortodokse Kirkes lange historie kun ganske få år siden, at man begyndte at kanonisere ofre for kommunismen. Hvad arkiverne angår, kunne man spørge, hvad arkiver i andre dele af den tidligere Sovjetunion rummer og kunne bidrage med. Var det hele samlet centralt?

Jon A.P. Gissel